

ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין

ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין

ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין

ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין

ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין

ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין - ענין

ענין (attitude) ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין

now can you do such a thing to me?

ענין ענין

spiritual level as well

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

regret = ענין

confess = ענין

sounds same = ענין/ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

curse of all animals

walk on belly

everything he eats tastes like dust

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

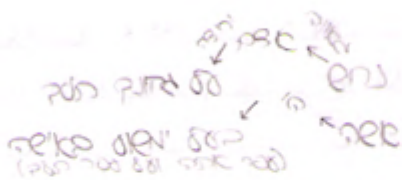
ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין ענין

getting your period
 9 month pregnancy
 pain of giving birth
 difficulty of raising children
 husband vs the wife

- מה זה אומר?
 1. אהבה
 2. חן
 3. חן
 4. אהבה
 5. אהבה

האם זה אומר שאתה אוהבת אותי?
 אולי כן, אולי לא

אולי כן, אולי לא?
 מה זה אומר? (אולי כן, אולי לא)

אולי כן, אולי לא. (אולי כן, אולי לא) (אולי כן, אולי לא)

אולי כן, אולי לא. (אולי כן, אולי לא)

אולי כן, אולי לא?
 אולי כן, אולי לא. (אולי כן, אולי לא)

"אולי כן, אולי לא" - (אולי כן, אולי לא)
 "אולי כן, אולי לא" - (אולי כן, אולי לא)

אולי כן, אולי לא. (אולי כן, אולי לא)

"he refused to let her go" - וְהָיָה כִּי יִשְׁפָּט ה' בְּכָל הָעָם
 he will judge all the people

⑩ עֲשֵׂה 10

"he" - 3

can't sleep with her husband

threw a shoe at her

bring toiletries to bathroom

וְהָיָה כִּי יִשְׁפָּט ה' בְּכָל הָעָם

וְהָיָה כִּי יִשְׁפָּט ה' בְּכָל הָעָם

וְהָיָה כִּי יִשְׁפָּט ה' בְּכָל הָעָם

עֲשֵׂה 10

וְהָיָה כִּי יִשְׁפָּט ה' בְּכָל הָעָם

וְהָיָה כִּי יִשְׁפָּט ה' בְּכָל הָעָם

Hammurabi's code

⑪ עֲשֵׂה 11

he will judge all the people

וְהָיָה כִּי יִשְׁפָּט ה' בְּכָל הָעָם

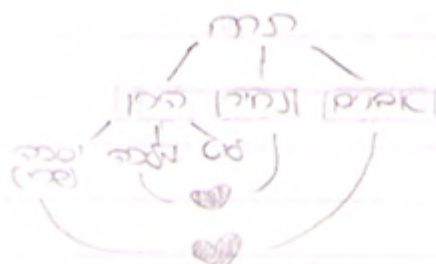
he will judge all the people

"he" - 3

וְהָיָה כִּי יִשְׁפָּט ה' בְּכָל הָעָם

⑫ עֲשֵׂה 12

he will judge all the people

page 24

ה'תשנ"ג: "התורה" היא אגדה

ה'תשנ"ג: "התורה" היא אגדה

ה'תשנ"ג: "התורה" היא אגדה

ה'תשנ"ג: "התורה" היא אגדה

ה'תשנ"ג: "התורה" היא אגדה

יחידה א': קין והבל

חומר הלימוד האקסטנסיבי

בראשית פרק ב

(טו) וַיִּקַּח ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם וַיִּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ: (טז) וַיֵּצֵא ה' אֱלֹקִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הַגֵּן אָכַל תֹּאכַל: (יז) וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת: (יח) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: (יט) וַיִּצַּר ה' אֱלֹקִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיֵּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרֹאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נָפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל חַיֵּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא מִצָּא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: (כא) וַיִּפֹּל ה' אֱלֹקִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אֶחָת מִצְלַעְתָּיו וַיִּסְגֶּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָהּ: (כב) וַיִּבֶן ה' אֱלֹקִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיָּבֵאָהּ אֶל הָאָדָם: (כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עִצְם מֵעַצְמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקַחָהּ זֹאת: (כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: (כה) וַיְהִיו שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יָתְבַשְׂשׁוּ:

בראשית פרק ג

(א) וַהֲנַחֵשׁ הָיָה עָרוֹם מִכָּל חַיֵּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הַגֵּן: (ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ הַגֵּן לֹא אֲכַל: (ג) וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֵּן אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ פֶן תָּמוּתוּ: (ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תָּמוּתוּ: (ה) כִּי יָדַע אֱלֹקִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וּנְקַחְחוּ עֵינֵיכֶם וְהִייתֶם כַּאֲלֹקִים יֹדְעֵי טוֹב וְרַע: (ו) וַתֹּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכַל וְכִי תֵאֵוָה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל וַתִּקַּח מִפְּרִיו וַתֹּאכַל וַתֵּתֶן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל: (ז) וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם וַיִּתְפָּרוּ עָלֶיהָ תֵאֵוָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת: (ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹקִים מִתְּהַלֵּךְ בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי ה' אֱלֹקִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן: (ט) וַיִּקְרָא ה' אֱלֹקִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָּה: (י) וַיֹּאמֶר אֶת קִלְךָ שָׁמַעְתִּי בְּגֵן וְאִירָא כִּי עִירַם אֲנִי וְאֲחָבָא: (יא) וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עִירַם אֶתָּה הִמּוֹן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵבַלְתִּי אֲכַלְתָּ: (יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נָתַנָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאֲכַל: (יג) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים לְאִשָּׁה מַה זֹאת עָשִׂיתְּ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הָאֵל הָנַחֵשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אֲרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיֵּת הַשָּׂדֶה עַל גַּחְזְךָ תֵלַךְ וְעַפְרָא תֹאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: (טו) וְאֵיבָה אִשִּׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זָרְעֶךָ וּבֵין זָרְעָהּ הוּא יִשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפְנֶנּוּ עֶקֶב: (טז) אֶל הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבֵּה אֲרָבָה עֲצָבוֹנְךָ וְהָרַגְךָ בְּעֶצֶב תֵלְדִי בְנִים וְאַל אִישׁ תִּשְׁוֹקְתֶךָ וְהוּא יִמְשַׁל בְּךָ: (יז) וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאָדָמָה בְּעִבּוּרְךָ בְּעֶצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: (יח) וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לְךָ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: (יט) בְּזַעַת אַפֶּיךָ תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֵב אֶל הָאָדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ כִּי עָפַר אַתָּה וְאַל עָפַר תִּשׁוּב: (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הוּא הִיְתָה אִם כָּל חַי: (כא) וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתַנּוֹת עוֹר וְיִלְבָּשֵׂם: (כב) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרַע וְעַתָּה פֶן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְחַי לְעֹלָם: (כג) וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹקִים מִגֵּן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׂם: (כד) וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכַּח מִקְדָּם לְגֹן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים וְאֵת לֶהֱט הַחֲרֹב הַמֵּתֵהֶפֶכֶת לְשִׁמּוֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים:

חומר לימוד האינטנסיבי

בראשית פרק ד

(א) והאדם ידע את חוה אשתו ותר ותרלד את קין ותאמר קניתי איש את ה': (ב) ותסוף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקין הנה עבד אדמה: (ג) ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה': (ד) והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהו וישע ה' אל הבל ואל מנחתו: (ה) ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו: (ו) ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך: (ז) הלוא אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רבץ ואלין תשוקתו ואתה תמשל בו: (ח) ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו והרגהו: (ט) ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך צעקים אלי מן האדמה: (י) ועתה ארוור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך: (יא) כי תעבד את האדמה לא תסוף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ: (יג) ויאמר קין אל ה' גדול עונני מנשא: (יד) הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתור והייתי נע ונד בארץ והיה כל מצאי יהרגני: (טו) ויאמר לו ה' לכן כל הרג קין שבעתים יקם וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אתו כל מצאו: (טז) ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן:

נסח
9030
נסח

מקורות לעיון

רש"י בראשית פרק ד

- (א) קין - על שם קניתי איש:
את ה' - כמו עם ה', כשברא אותי ואת אישי הוא לבדו בראנו, אבל בזה שותפים אנו עמו:
(ב) רועה צאן - לפי שנתקללה האדמה, פירש לו מעבודתה:
(ג) מפרי האדמה - מן הגרוע, ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה:
וישע - ירדה אש וליחכה מנחתו:
(ז) לפתח הטאת רובץ - לפתח קברך חטאך שמור: - ילפי ליה ליהוה סתו אופי
ואליך תשוקתו - של חטאת, הוא יצר הרע, תמיד שוקק ומתאוה להכשילך:
ואתה תמשול בו - אם תרצה תתגבר עליו:
(ח) ויאמר קין אל הבל - נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתגולל עליו להרגו, ויש בזה מדרשי אגדה אך
זה ישובו של מקרא:
(ט) אי הבל אחיך - להכנס עמו בדברי נחת, אולי ישוב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי לך:
לא ידעתי - נעשה כגונב דעת העליונה:

ישעיהו פרק א

חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי
יהודה:
(יא) למה לי רב זבחיכם יאמר ה' שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים
ועתודים לא חפצתי: (יב) כי תבאו לראות פני מי בקט זאת מידכם רמס חצרי: (יג) לא
תוסיפו הביא מנחת שוא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה:
(יד) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא: (טו) ובפרשכם כפיכם
אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו: (טז) רחצו הזכו הסירו רע
מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע: (יז) למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו
אלמנה:

ירמיהו פרק ז

(ה) כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם אם עשו תעשו משפט בין איש ובין
רעהו: (ו) גר יתום ואלמנה לא תעשקו ודם נקי אל תשפכו במקום הזה ואחרי אלהים אחרים
לא תלכו לרע לכם: (ז) ושכנתי אתכם במקום הזה בארץ אשר נתתי לאבותיכם למן עולם ועד
עולם: (ח) הנה אתם בטחים לכם על דברי השקר לבלתי הועיל: (ט) הגנב רצח ונאף והשבע
לשקר וקטר לבעל והלך אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם: (י) ובאתם ועמדתם לפניי בבית
הזה אשר נקרא שמי עלי ואמרתם נצלנו למען עשות את כל התועבות האלה: (יא) המערת
פרצים הנה הבית הזה אשר נקרא שמי עלי בעיניכם גם אנכי הנה ראיתי נאם ה': (כא) כה
אמר ה' צבאות אלקי ישראל עלותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר: (כב) כי לא דברתי את
אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח: (כג) כי אם את
הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם והלכתם
בכל הדרך אשר אצוה אתכם למען ייטב לכם:

ישעיהו פרק נה

קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם: (ב) (אותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלקיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון: (ג) למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו: (ד) הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרף רשע לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם: (ה) הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכף כאגמן ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום ויום רצון לה: (ו) הלוא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו: (ז) הלוא פרס לנעב לחמד ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם: (ח) אז יבקע כשחר אורך וארכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך: (ט) אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און:

בראשית רבה פרשה כב

רבי ישמעאל שאל את רבי עקיבא אמר לו בשביל ששימשת נחום איש גם זו עשרים ושתיים שנה, אכין ורקין מיעוטים, אתין וגמין רבויים, האי "את" דכתיב הכא מהו? אמר... "את הי", לשעבר אדם נברא מאדמה, וחוה נבראת מאדם, מכאן ואילך בצלמנו כדמותנו, לא איש בלא אשה ולא אשה בלא איש, ולא שניהם בלא שכינה.

"ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה". שלשה הן שהיו להוטים אחר האדמה, ולא נמצא בס תועלת, ואלו הן, קין עובד אדמה נח (בראשית ט) ויחל נח איש האדמה, עוזיהו (ד"ה ב' כ"ז) אכרים וכורמים בהרים ובכרמל כי אוהב אדמה היה.

ה "ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'". מן הפסולת, (למה הדבר דומה?) לאריס (SHARECROPPER) רע שהיה אוכל את הבכורות, ומכבד למלך את הסייפות, "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן"...

שאלה

ז "ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם" וגוי, על מה היו מדיינים? אמרו בואו ונחלוק את העולם אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין, דין אמר ארעא דאת קאים עליה דידי, ודין אמר מה דאת לביש דידי, דין אמר חלוץ, ודין אמר פרח, (זה אמר: האדמה שאתה עומד עליה - שלי, וזה אמר: מה שאתה לובש - שלי, זה אמר: הורד בגדיך! וזה אמר: פרח באורך!) מתוך כך "ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו"...

ח אמר רבי יוחנן הבל היה גבור מקין, שאין ת"ל ויקם אלא מלמד שהיה נתון תחתיו, אמר לו שנינו בעולם, מה את הולך ואומר לאבא? נתמלא עליו רחמים, מיד עמד עליו והרגו, מן תמן אינון אמרין טב לביש לא תעביד וביש לא ימטי לך (מכאן אמרו: אל תעשה טוב לרע, ורע לא יקרה לך!)

מדרש תנחומא פרשת בראשית סימן ט

(ט) "ויהי מקץ ימים ויבא קין" וגוי, יש מקץ שנה ויש שנתים ויש ימים ויש ארבעים שנה אמרו חז"ל בני ארבעים שנה היו קין והבל, "ויבא קין מפרי האדמה" מהו? מן מותר מאכלו, ורבנן אמרו זרע פשתן היה, "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן" לפיכך נאסר צמר ופשתים שנאי (דברים כב) "לא תלבש שעטנז" וגוי ואמר הקב"ה: אינו דין שיתערב מנחת

חיק - החוטה עם מנחת זכאי לפיכך נאסר... חיק

כיון שהרגו (קין אה הבל) אמר אברת מפני אבי ואמי שאין מבקשין אותו אלא ממני שאין אחד בעולם אלא אני והוא. מיד נגלה עליו הקב"ה א"ל... אי הבל אחיך?... א"ל "לא ידעתי השומר אחי אנכי": אתה הוא שומר כל הבריות ואתה מבקשו מידי, משל למה"ד לגנב שגנב כלים בלילה ולא נתפש, לבקר תפשו השוער, א"ל למה גנבת את הכלים, א"ל אני גנב ולא הנחתי אומנתי אבל אתה אומנתך בשער לשמור, למה הנחת אומנתך?!... ואף קין כך אמר אני הרגתי אותו בראת בי יצה"ר, אתה שומר את הכל ולי הנחת אותו להרגו?! אתה הוא שהרגתו!... שאלו קבלת קרבני כמותו לא הייתי מתקנא בו. מיד השיבו מה עשית קול דמי אחיך צועקים מכאן אתה למד שעשה בו פציעות פציעות וחבורות חבורות... א"ל קין רבש"ע לא ידעתי ולא ראיתי הרג מימי וכי הייתי יודע שאני מכהו באבן והוא מת? והשיבו מיד ארור אתה מן האדמה וגוי כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה לך. אמר לפניו רבש"ע יש לפניך דלטורין שמלשינין את האדם לפניך? אבי ואמי הרי הן בארץ ואינן יודעין שאני הרגתי, ואתה בשמים מנין אתה יודע? א"ל שוטה כל העולם כולו אני סובל שנאמר (ישעיה מו) אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט. א"ל כל העולם כולו אתה סובל ועוני אינך יכול לסבול?! גדול עוני מנשוא! א"ל הואיל ועשית תשובה צא וגלה מן המקום הזה שנאמר "ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד"...

קדמוניות היהודים

שני בנים זכרים נולדו להם: מהם נקרא הראשון קין, פרוש השם קנן, כתרנומו. והשני הבל, פרוש אין. גם בנות נולדו להם. נוהג החיים, שהיה חביב על האחים היה שונה: הבל הקטן היה שומר צדקה ולבו היה נתון למוסר, משום שחשב שאלקים הוא בעזריו בכל אשר יעשה. הוא חי חיי רועה, ואילו קין היה בדרך כל משחת מאד במידותיו ועיניו אך לבצעו. הוא היה הראשון שנתן את לבו לחרוש את האדמה, והוא הרג את אחיו מתוך נימוק כזה: שניהם החליטו להביא קרבן לאלקים: קין הקריב פרי עבודת האדמה והאילנות, והבל הביא חלב ובכורות הצאן. ואלקים נהנה הנאה יתירה מקרבן זה, משום שאין הוא מתקלס בדברים הנוצרים בכח, לפי מחשבתו של אדם רודף בצע, אלא בדברים הבאים מעצמם בדרך הטבע, לפיכך כעס קין על שכיבד אלקים את הבל על פניו, והרג את אחיו וטמן את גופתו...

סוטה דף ט

...כל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו, ומה שבידו נוטלין הימנו. וכן מצינו בנחש הקדמוני, שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו, מה שביקש לא נתנו לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו; אמר הקב"ה: אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה, ועכשיו "ארור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה", אני אמרתי יהלך בקומה זקופה, עכשיו על גחונו ילך; אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם, עכשיו עפר יאכל; הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו "איבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה". **וכן מצינו בקין, וקרח, ובלעם, ודואג, ואחיתופל, וגחזי, ואבשלום, ואדוניהו, ועוזיהו, והמן, שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם, ומה שבידם נטלוהו מהם..**

(על פי) תולדות יצחק בראשית פרק ד פסוק כ

אקשה בענין קין והבל שתי קושיות:
הקושיא הראשונה: מה חטא קין בהביאו מפרי האדמה שלא שעה לו ולמנחתו? אם בעבור שלא הביא צאן ובקר, לא היה לו! ואין אדם חייב להביא לשמו יתברך אלא מהנמצא אתו! ואם כן לא חטא קין בהביאו מפרי האדמה מנחה לה', אחר שקין היה עובד אדמה, ולמה לא שעה אל מנחתו?

חומר הלימוד האינטנסיבי

בראשית פרק טז

(א) ושרי אשת אברם לא ילדה לו וְלֹא שִׁפְחָה מִצְרִית וְשָׂמָה הָגֵר: (ב) וַתֹּאמֶר שְׂרֵי אֶל אֲבִרָם הֲנֵה נָא עֲצֹרְנִי ה' מִלְּדֹת בָּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי אוֹלִי אֲבִנָּה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אֲבִרָם לְקוֹל שְׂרֵי: (ג) וַתִּקַּח שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ אֲבִרָם אֶת הָגֵר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֶּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֵׁבֶת אֲבִרָם בְּאַרְצָ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאֲבִרָם אִישָׁה לּוֹ לְאִשָּׁה: (ד) וַיָּבֵא אֶל הָגֵר וַתְּהַר וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה וַתִּקַּל גְּבוּרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ: (ה) וַתֹּאמֶר שְׂרֵי אֶל אֲבִרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחִיקְךָ וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה וְאֶקַּל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ: (ו) וַיֹּאמֶר אֲבִרָם אֶל שְׂרֵי הֲנֵה שִׁפְחָתְךָ בְּיָדְךָ עָשִׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וַתַּעֲנֶה שְׂרֵי וַתְּבָרַח מִפְּנֵיהָ: (ז) וַיִּמְצְאָהּ מִלֶּאךָ ה' עַל עֵין הַמַּיִם בְּמִדְבָּר עַל הָעֵין בְּדֶרֶךְ שׁוּר: (ח) וַיֹּאמֶר הָגֵר שִׁפְחָת שְׂרֵי אִי מִזֶּה בָּאת וְאֵנָּה תִּלְכִּי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שְׂרֵי גְבוּרָתִי אֲנֹכִי בְּרַחַת: (ט) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֶּאךָ ה' שׁוּבִי אֶל גְּבוּרָתְךָ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיךָ: (י) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֶּאךָ ה' הֲרַבָּה אֲרַבָּה אֶת זְרַעְךָ וְלֹא יִסְפֹּר מִרְבִּי: (יא) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֶּאךָ ה' הֲנֵךְ הָרָה וַיִּלְדֹת בֵּן וְקִרְאתָ שְׁמוֹ יִשְׁמַעְאֵל כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִיךָ: (יב) וְהוּא יִהְיֶה פְּרָא אָדָם יָדוּ בְּכָל וַיֵּד כָּל בּוֹ וְעַל פְּנֵי כָל אָחִיו יִשְׁכַּן: (יג) וַתִּקְרָא שֵׁם ה' הַדְּבָר אֲלֵיהָ אֵתָה אֵל רָאִי כִּי אָמְרָה הִגַּם הַלֵּם רָאִיתִי אַחֲרַי רָאִי: (יד) עַל כֵּן קָרָא לְבָאָר בְּאָר לַחֲי רָאִי הֲנֵה בֵּין קִדְשׁ וּבֵין בְּרָד: (טו) וַתִּלְדֵּ הָגֵר לְאֲבִרָם בֶּן וַיִּקְרָא אֲבִרָם שֵׁם בְּנוֹ אֲשֶׁר יָלְדָהּ הָגֵר יִשְׁמַעְאֵל: (טז) וְאֲבִרָם בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֹדֶת הָגֵר אֶת יִשְׁמַעְאֵל לְאֲבִרָם:

מקורות לעיון

רש"י בראשית פרק טז

- (א) שפחה מצרית - בת פרעה היתה, כשראה נסים שנעשה לשרה אמר "מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר":
- (ב) אבנה ממנה - בזכות שאכניס צרתי לתוך ביתי:
לקול שרי - לרוח הקודש שבה: - *רוח קדש*
- (ג) ותקח שרי - לקחתה בדברים אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה:
- (ד) ותקל גברתה בעיניה - אמרה שרי זו אין סתרה כגלויה, מראה עצמה כאלו היא צדקת ואינה צדקת, שלא זכתה להריון כל השנים הללו, ואני נתעברתי מביאה ראשונה:
(ו) ותענה שרי - היתה משעבדת בה בקושי:
- (יב) פרא אדם - אוהב מדברות לצוד חיות, כמו שכתוב (כא כ - כא) ויהי רובה קשת וישב במדבר פארן:
- ידו בכל - לסטים:
ינד כל בן - הכל שונאין אותו ומתגרין בו:
- ועל פני כל אחיו ישכון - שיהיה זרעו גדול:
- (טו) ויקרא אברם שם וגו' - אף על פי שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר (פסוק יא) וקראת שמו ישמעאל, שרתה רוח הקודש עליו וקראו ישמעאל:

ילקוט שמעוני פרשת לך-לך רמז עח

אמר רבי שמעון בן יוחאי הגר בתו של פרעה היתה כיון שראה פרעה מעשים שנעשו לשרה בביתו נתן לה בתו אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא תהא מטרוניתא בבית אחר

ילקוט שמעוני פרשת לך-לך רמז עט

וישמע אברם לקול שרי לקול רוח הקדש שבה כד"א ועתה שמע לקול דברי ה', ותקח שרי אשת אברם את הגר לקחתה בדברים א"ל אשריך שאת מידבקת לגוף הקדוש הזה:
ולמה נתעקרו האמהות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן ומתאוה לשיחתן הדא הוא דאמר (זה הסבר מה שנאמר...) יונתי בתגני הסלע בסתור המדכנה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך ... (שיר השירים פרק ב) "יונתי בחגוי הסלע" וגו' מפני מה עקרתי אתכם? בשביל "הראיני את מראיך"...

ילקוט שמעוני פרשת בלק רמז תשסו

... שהן (האמהות) חוטפות ומחבבות את המצות שנאמר... הנה אמתי בלהה בא אליה, ותרא לאה כי עמדה מלדת, ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה...

בראשית רבה פרשה מה

כל תשעים שנה שלא ילדה שרה היתה ככלה בתוך חופתה והיו מטרוניות באות לשאול בשלומה של שרה והיתה שרה אומרת להם צאו ושאלו בשלומה של עלובה, והיתה הגר אומרת להם שרי גבירתי אין סיתרה כגלויה נראית צדקת ואינה צדקת אילו היתה צדקת ראו כמה שנים שלא נתעברה ואני בלילה אחד נתעברתי והיתה אומרת עם דא אנא מיסב ומיתן הלואי מיסב ומיתן עם מרה. (שרי אמרה לעצמה: עם זו אני נושאת ונותנת? איני נושאת ונותנת אלא עם אדוניה של הגר) ויאמר

אברם אל שרי עשי לה הטוב בעיניך אי"ל מה איכפת לי לא בטובתה ולא ברעתה, כתיב (דברים כא) לא תתעמר בה תחת אשר עניתה וזו מאחר שציערנו אותה אנו משתעבדין בה? כתיב (שמות כא) לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה וזו מאחר שעשינו אותה גבירה אנו עושין אותה שפחה! (שרי חשדה שאברם מקרב את הגר ולכן היא מזלזלת בה. אברם עונה שאין לו רגשות כלפי הגר והוא לקחה לאישה מפני ששרי רצתה. הוא אמר לשרי לעשות כהגר כטוב בעיניה. אמנם הוא מזכיר לה את ההלכה האוסרת לשתעבד אשת יפת תואר כיון שהיא נלקחה כדי להיות גבירה בבית. כמו כן נאסר על אב למכור את בתו בשנית לאמה אחר שזכתה בשחרורה מהאדון הראשון. על כן, מבחינה מוסרית אין ראוי להשתעבד בהגר אולם עשי לה כטוב בעיניך) ותענה שרי ותברח מפניה, רבי אבא בר כהנא אמר **מנעתה מתשמיש המטה**, רבי ברכיה אמר טפחתה בקורדקייסון (נעל) על פניה, ר' ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא דליים ופנדיות (מטפחות) הוליכה לה למרחץ. (לפי שתיים דעות במדרש לא היה עיניו פיזו אלא שרי החזירתה למעמד השפחה; או ע"י שמנעתה מתשמיש. או שאמרה לה להוליך כליה לבית המרחץ. רק לפי הפרוש האמצעי במדרש נהגה בה שרי באלימות פיזית - הכתה אותה כאשר היא לא רצתה לציית להוראותיה)

קהלת רבה פרשה ה

ר' חנניה ור' יונתן שאלון למנחם טלמיא ור' ברכיה בש"ר יוסי בן חנניה אמר שאל לון מנחם טלמיא מהו דין (דברים ח') ויענך וירעיבך וכי מאכל רעבון נתן להם הקב"ה המן לישראל? מה עשה הביא לפניו ב' קשואין אחת שלימה ואחת שבורה, אמר הדא שלימתא היא בכמה, אי"ל בתרין מנה, והדא תבירא בכמה, אי"ל בחד מנה, אמר לון לית טופא דהדא דהיא מתעביד בהדא (אמר לו: זו השלימה בכמה תמכר? אמר לו: בשני מנה. זו השבורה בכמה? אמר לו: במנה אחד. אמר לו: אין בזו יותר מבזו שיעשה כן!) אמר להם לא דומה כשם שהוא מתהנה מן הטעם כך הוא נהנה מן הראיה!

ילקוט שמעוני תורה פרשת עקב רמז תתנ

"ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך"... וכתיב המאכילך מן במדבר למען ענותך, רב אמי ורב אסי, חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל,

רמב"ן בראשית פרק טז

(ב) **וישמע אברם לקול שרי** - לא אמר הכתוב "ויעש כן", אבל אמר כי שמע לקול שרי, ירמוז כי אף על פי שאברם מתאוה מאד לבנים לא עשה כן בלא רשות שרי, וגם עתה לא נתכוון שיבנה הוא מהגר ויהיה זרעו ממנה, אבל כל כוונתו לעשות רצון שרה שתבנה ממנה, שיהיה לה נחת רוח בבני שפחתה, או זכות שתזכה היא לבנים בעבור כן כדברי רבותינו (ב"ר) ואמר עוד **ותקח שרי** - להודיע שלא מהר אברם לדבר עד שלקחה שרי ונתנה בחיקו. והזכיר הכתוב שרי אשת אברם, לאברם אישה - לרמוז כי שרה לא נתיאשה מאברם ולא הרחיקה עצמה מאצלו, כי היא אשתו והוא אישה, אבל רצתה שתהיה גם הגר אשתו. ולכך אמר לו לאשה - שלא תהיה כפלגש רק כאשה נשואה לו. וכל זה מוסר שרה והכבוד שהיא נוהגת בבעלה:

(ו) **ותענה שרי ותברח מפניה** - חטאה אמנו בענוי הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני הענוי:
(ט) **שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה** - צוה אותה לשוב ולקבל עליה ממשלת גברתה. רמז כי לא תצא לחפשי ממנה, כי בני שרה ימשלו בזרעה לעולם:

שעור בחמה ליבוביץ: ותענה שרי ותברח מפניה

הנהגת שרי
היא נכונה
כי היא רוצה
לברוח מן
הבית
כי היא רוצה
לברוח מן
הבית
כי היא רוצה
לברוח מן
הבית

ודאי שישנם סיפורים במקרא שזו כוונתם. אלא שמפני הזהירות בכבודם של אבותינו, ומפני ההשתדלות לכוון לפשוטו של מקרא, יש לעיין היטב בכל סיפור כזה, האם באמת מתכוון הוא לבקר את האישיית שעליה הוא מספר.
בארבעה תחומים צריכה הבדיקה להיעשות:

- א. הרקע של הסיפור בזמן ובמקום שבו הוא מתרחש (מה שקרוי במחקר "המושב בחיים" של הסיפור): אלפי שנים מפרידות בין תקופת האבות לבינינו, ופרשנותנו עלולה לנבוע מאנכרוניזם.
- ב. תחום הפרשנות המילולית: במה שנוגע לסיפורנו, יש לעיין היטב במשמעות המילים "ותענה שרי", שהרי אלו המילים המעוררות את תחושת הביקורת המוסרית, ועליהן נסבו דברי המפרשים.
- ג. ראיית הסיפור בשלמותו: האם היא מובילה למסקנה שזו כוונת הסיפור- לבקר את מעשיה של שרי- או אולי כוונה אחרת לו?
- ד. ההקשר המקראי הרחב יותר שבו משובץ הסיפור: לעתים עלול בידודו של סיפור מהקשרו לפגוע בהבנתו הראויה. סיפורנו הוא חלק ממערכת הסיפורים על האבות בספר בראשית, ובייחוד הוא חלק מסדרת הסיפורים המתארים את בית אברם ושרי, הנקרא בין ההבטחה הא-לוהית לבין העיכוב המתמשך במימושה.

א. המושב בחיים: "שפחה כי תירש גברתה"

כבר למקרא הפסוקים הראשונים של סיפורנו אנו חשים כי ניצבים אנו בפני מוסד חברתי עתיק ובלתי מוכר: האפשרות של אישה שלא ילדה לבעלה לתת לו את שפחתה כדי "להיבנות ממנה". דבר זה חוזר בסיפורי האבות פעם נוספת, בבית יעקב (ל', א-ח): "ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב... ותאמר: הנה אמת בלהה, בא אליה, ותלד על ברכי, ואבנה גם אנכי ממנה". בלהה יולדת ליעקב שני בנים, ורחל היא הקוראת להם שמות, דן ונפתלי, ומהנמקת השמות אתה למד שהיא רואה אותם כבניה.

בהמשך (שם, ט-יג) מסופר דבר דומה על לאה: "ותרא לאה כי עמדה מלדת, ותקח את זלפה שפחתה ותתן אתה ליעקב לאשה". אף זלפה יולדת שני בנים, ולאה היא הקוראת להם שמות ורואה אותם כבניה.

הנוהג שאישה מכניסה עם נישואיה שפחה לבית בעלה, ושפחה זו ממלאה חלק מחובות הבית המוטלות על גברתה, היה קיים עדיין בתקופת המשנה (כתובות ה', ה). אולם המוסד החברתי המסוים שאנו דנים בו - נתינת השפחה לבעל כדי שתלד בן, וכך תיבנה ממנה גברתה - זאת אין אנו מוצאים עוד במקרא לאחר תקופת האבות. הטעם לביטול מוסד זה הוא בדיני העבדות שהנהיגה התורה: השפחה שאישה מכניסה לבית בעלה, בהכרח היא שפחה 'כנענית' (אמה עברייה אינה עניין לכאן). שפחה זו אינה מותרת לאדם מישראל, אלא רק לעבד עברי שנמכר בגנותו ואדוניו נתן לו את שפחתו הכנענית (שמות כ"א, ד).

הנוהג החברתי הזה שאנו דנים בו מוכר לנו היום מכמה תעודות- השייכות לכמה תרבויות במזרח

הקדום- שנחשפו בחפירות. המקור החשוב ביותר, וגם הנוגע ביותר לסיפורנו, הם חוקי חמורבי מלך בבל, שזמנם מקביל בערך לתקופת האבות. לאחר שבסעיף 144 שם נקבעת עצם האפשרות שאישה יכולה ללדת לבעלה תיתן לו את שפחתה, דנים סעיפים 146 - 147 באפשרות הסבירה, שהמצב המשפחתי החדש יביא להסתבכות היחסים בין שתי הנשים (מה שאירע בסיפורנו, ולא אירע בבית יעקב):

כי ייקח אדם אישה כוהנת (שאינה רשאית ללדת בנים), והיא תיתן לאישה אמה, אם (האמה) תלד בנים ואחרי כן תשווה עצמה לגברתה, גברתה לא תיתן אותה בכסף (-לא תמכרנה), מפני שילדה בנים (משמע: וזו אכזריות להפריד בין האם לבניה). היא תשים עליה אות (עבדות) ותמנה אותה בין האמהות.

אם לא תלד בנים, תיתן אותה בכסף.

(תרגום: משה וינפלד, עולם התנ"ך, בראשית - עמ' 211-311).

נראה שכך הם פני הדברים: כשהאישה נתנה את אמותה לבעלה, לא פקעה בכך בעלותה על אמתה, אולם בפועל נשתנה מעמד האמה עקב היותה אשת בעל הבית, והיא תפקדה בבית כאישה בת חורין. זאת, כל עוד שוררים יחסים תקינים בינה לבין גברתה (שהרי כל מעמדה החדש נועד לכך שגברתה "תיבנה ממנה"). אולם אם האמה "משווה עצמה לגברתה" עקב היותה אם ילדיו של בעל הבית, כלומר: אם מצבה המשפחתי החדש, העדיף על פני זה של גברתה, העביר אותה על דעתה והשכיח ממנה את מעמדה האמיתי עד שהיא רואה עצמה כגברת הבית - אז מעמיד החוק הזה לרשות הגברת האמתית כלי (מוגבל) להתמודד עם מצב זה: היא רשאית להחזיר את אמתה למעמדה הקודם בבית, כשפחה בפועל. העבדים בעולם העתיק היו מסומנים בדרכים שונות, ועל כן גם רשאית גברתה "לשים עליה אות עבדות" - כלומר אות חיצוני. אם לא ילדה האמה, ואין כאן בעיית ההפרדה של אם מבניה, רשאית גברתה אף למכור אותה, ובכך להוציאה מן הבית.

אנו רחוקים מאוד מעולם שיש בו אדונים ועבדים, ועל כן ראוי לחדד את תחושת העוול הזועק שהורגש בעולם המקרא בסיטואציה המתוארת כאן, שבה שפחה מנסה לתפוס את מקום גברתה:

משלי ל', כא-כג	תחת שלוש רגזה ארץ	ותחת ארבע לא תוכל שאח:
	תחת עבד כי ימלוך	ונבל כי ישבע לחם,
	תחת שנואה כי תבעל	ושפחה כי תירש גברתה.

נראה שלפנינו רקע משפטי-חברתי שיכול להועיל מאוד להבנת סיפורנו. עם נתינת הגר לאברם היא הופכת לו לאישה (פסוק ג), ומפסיקה לתפקד בפועל כשפחת שרי (בפסוק ד נאמר: "ויבא אל הגר", וזו הפעם הראשונה בסיפור שאין היא מכונה "שפחה"). עם הריונה, אירע מה שהיה צפוי במקרים דומים: "ותקל גברתה בעיניה" - היא "השוותה עצמה לגברתה", כלשון החוק. וכך פירש רד"ק את התנהגותה: "חשבה כי מאחר שזרע אברם יהיה ממנה, כי תהיה גבירה, ולא הייתה חוששת למצוות שרי גברתה לאשר תצווה".

שרי מתלוננת באזני אברם, והוא מסכים עמה: "הנה שפחתך בידך, עשי לה הטוב בעיניך". כלומר: אף שהיא ניתנה לי לאישה (ועל כן שרה אינה רוצה לעשות דבר שלא ברשותו) הרי היא "שפחתך", ואת רשאית לנהוג בה בהתאם לכך.

ב. הפרשנות המילולית: "ותענה שרי"

כאן אנו מגיעים לשתי המילים שהן המפתח להערכת דמותה של שרי בסיפורנו: "ותענה שרי". כיצד פירש זאת פרשן המגנה את התנהגותה? נשמע את דברי רד"ק:

עשתה עמה יותר מדאי, ועבדה בה בפרך.

ואפשר שהייתה מכה אותה ומקללת אותה, ולא הייתה יכולה לסבול וברחה מפניה.

עלינו לעמוד עוד על שתי נקודות בדבריו האחרונים של מלאך ה':

א. בהנמקת הציווי "וקראת שמו ישמעאל" במילים "כי שמע ה' אל עניך", ראו רד"ק ורמב"ן ראייה לפירושם, כי "זה שעשתה שרי לא היה טוב בעיני ה'" (לשון רד"ק). נראה שהם מפרשים "עניך" - עינוך. אולם פירושם קשה ביותר: אם שמע ה' לעינוי שעשתה אותה שרי, כיצד ציווה אותה מלאכו "שובי" והתעניי? שני פסוקים אלו מכחישים זה את זה.

ועוד: על עינוייה של הגר בידי שרי היה ראוי להיאמר 'כי ראה ה' בעניך' (ראה למשל שמות ג', ז). נראה כי עינוייה של הגר אינו אלא מצוקתה במדבר, הן בשעה זו, כשהיא בורחת בו, נבוכה ובודדה, ללא מטרה וללא אמצעי קיום, ויותר מכך בעתיד, כשתתעה במדבר באר שבע, עת יכלו המים מן החמת והיא תשא קולה בבכי. אז ישמע ה' אל קול הנער, ויציל אותו ואת אמו (כ"א, טו-יז). מסיבה זו ייקרא שמו של הבן 'ישמעאל' - בלשון עתיד.

אם צודק פירושו, מתברר כי הופעת מלאך ה' אל הגר בסיפורנו, כמו הופעתו במדבר באר שבע מאוחר יותר, היא בגדר חסד ה' להגר בשעה זו עצמה. הוראתו לה - "שובי אל גברתך" - נועדה לחלצה מעונייה וממבוכתה, וכשתלד את בנה באוהל אברם, תזכור ברגש תודה כי שמע ה' אל עונייה במדבר ושלח מלאכו להנחותה בדרך הנכונה והטובה.

ב. "והוא יהיה פרא אדם" - מה פירושו? צירוף יחידאי זה במקרא, רגיל להתפרש שלא כדן במשמעות של גנאי, על פי שימושו בעברית המאוחרת. רמב"ן פירשו כ'איש מלחמות', וקשר זאת לחטא שייחס לשרי ולאברם בעינוי הגר, שכתוצאה ממנו "שמע ה' אל עונייה, ונתן לה בן שיהא פרא אדם, לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי". אולם בדברי המלאך אין כל רמז לכך שתכוונתיו של ישמעאל קשורות בזרע אברהם ושרה.

ההקשר שבו מופיע הצירוף 'פרא אדם' ו ניתוחו המילולי מובילים למשמעות שונה. ההקשר הוא דברי הכיבושין להגר, שיש בהם ברכה וייעוד טוב לזרעה. והניתוח המילולי: 'פרא' הוא שמו של בעל חיים הנזכר כמה פעמים במקרא. זהו סוג של חמור בר שאינו ניתן לאילוף ולביות (בניגוד גמור לאחיו הביתי, המטה שכמו לסבול). לפיכך משמש הפרא כסמל לחיים חופשיים במדבר - "פרה למד מדבר" (ירמיהו ב', כד), ללא נכונות להשתעבד לעול תרבותי - "ישחק להמון קריה, תשאות נגש לא ישמע" (איוב ל"ט, ז). 'פרא-אדם' פירושו אפוא הפרא שבין בני האדם, וכפירוש ראב"ע: "חופשי בין האדם והטעם: שלא ימשול בו זר".

תמורת נכונותה של הגר לשוב אל גברתה ואל שעבודה אצלה, מובטח לה כי בנה וצאצאיו יזכו לחירות שאין כמותה בין בני האדם. לשם אותה חירות ייאבק בנה בכל הסובבים אותו, "ידו בכל ויד כל בו", אך סופו שינצח: "ועל פני כל אחיו ישכן". מתוארות כאן תכונותיהם של בני ישמעאל, השבטים הגאים שוכני מדבר ערב, אוהבי החירות, הנודדים עם עדריהם אחר מרעה (ראה ישעיהו ל"ב, יד) ומוכנים להילחם תמיד. אין לכך כל נגיעה ליחסם של הערבים אל היהודים בימי הביניים או בעת החדשה.

יחידה ג': אברהם ולוט

חומר הלימוד האקסטנסיבי

בראשית פרק יא

(כו) ויהי תרח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן: (כז) ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט: (כח) וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו מאור כשדים: (כט) ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה: (ל) ותהי שרי עקרה איז לה ולד: (לא) ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם:

בראשית פרק יב

(י) ויהי רעב בארץ ויכד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ: (יא) ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את: (יב) והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו: (יג) אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגללך: (יד) ויהי כבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה הוא מאד: (טו) ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה: (טז) ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחות ואתנת וגמלים: (יז) וינגע ה' את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם: (יח) ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך הוא: (יט) למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח ולך: (כ) ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו:

בראשית פרק יד

(א) ויהי בימי אמרפל מלך שניער אריוך מלך אלסר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים: (ב) עשו מלחמה את ברע מלך סדם ואת ברשע מלך עמרה שנגב מלך אדמה ושמאבר מלך צבויים ומלך בלע היא צער: (ג) כל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח: (ד) שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר ושלוש עשרה שנה מרדו: (ה) ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ואת הזוזים בהם ואת האימים בשנה קריתים: (ו) ואת החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על המדבר: (ז) וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קדש ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמרי הישב בחצצן תמר:

(ח) ויצא מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צבויים ומלך בלע הוא צער ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים: (ט) את כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שניער ואריוך מלך אלסר ארבעה מלכים את החמשה: (י) ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה ויפלו שמה והנשארים הרה נסו: (יא) ויקחו את כל רכש סדם ועמרה ואת כל אכלם וילכו: (יב) ויקחו את לוט ואת רכשו בן אחי אברם וילכו והוא ישב בסדם: (יג) ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלני ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר והם בעלי ברית אברם: (יד) וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות וירדף עד דן: (טו) ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכסו וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק: (טז) וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב וגם את הנשים ואת העם: (יז) ויצא מלך סדם לקראתו אחרי שובו מהכות

חומר הלימוד האינטגרטיבי

בראשית פרק יב

150 (א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ מֵאֶרֶץ וּמְוֹלָדֶיךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרָאךָ: (ב) וְאַעֲשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָכְךָ וְאַגְדִּלְהָ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרָכָה: (ג) וְאַבְרָכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אִיר וְנִבְרָכָה בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה: (ד) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה' וַיֵּלֶךְ אֹתוֹ לֹטֹט וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן: (ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בַחָרָן וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן:

continued on page 19

בראשית פרק יג

(א) וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנְּגִבָה: (ב) וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֵה בְּכֶסֶף וּבַזָּהָב: (ג) וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִנְּגֵב וְעַד בֵּית אֵל עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שֵׁם אֵהֱלָה בְּתַחֲלָה בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעֵי: (ד) אֵל מָקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה שֵׁם בְּרֵאשִׁיטָה וַיִּקְרָא שֵׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה': (ה) וְגַם לְלוֹט הָהֵלֶךְ אֶת אַבְרָם הָיָה צֹאן וּבָקָר וְאֵהֱלִים: (ו) וְלֹא נָשָׂא אֶתֶם הָאָרֶץ לְשַׁבַּת יַחְדָּו כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁבַּת יַחְדָּו: (ז) וַיְהִי רִיב בֵּין רְעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רְעֵי מִקְנֵה לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי אֲזִי יָשַׁב בְּאֶרֶץ: (ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ וּבֵין רְעֵי וּבֵין רְעֵיךָ כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ: (ט) הֲלֹא כָּל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הַפְּרָד נָא מֵעָלֵי אִם הַשְּׂמָאל וְאִימָנָה וְאִם הַיְמִין וְאִשְׂמְאִילָה: (י) וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן כִּי כָּלָה מִשְׁקָה לְפָנָי שַׁחַת ה' אֶת סֹדֶם וְאֶת עַמֹּרָה כִּגֹן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶכָה צֵעַר: (יא) וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקְדָּם וַיִּפְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו: (יב) אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכְּפַר וַיֵּאֱהָל עַד סֹדֶם: (יג) וְאֲנָשֵׁי סֹדֶם רְעִים וְחַטָּאִים לָהּ מְאֹד: (יד) וְה' אָמַר אֶל אַבְרָם אַחְרָי הַפְּרָד לוֹט מֵעַמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאָה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶתָּה שָׁם צַפְנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וַיִּמָּה: (טו) כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה רְאָה לְךָ אֶתְנַנָּה וְלִזְרַעַךָ עַד עוֹלָם: (טז) וְשִׁמְתִי אֶת זֶרְעֶךָ כְּעַפְרָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם יוֹכַל אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת עַפְרָה הָאָרֶץ גַּם זֶרְעֶךָ יִמָּנָה: (יז) קוֹם תְּהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ לְאָרְכָה וּלְרַחֲבָה כִּי לְךָ אֶתְנַנָּה: (יח) וַיֵּאֱהָל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלְנֵי מִמְרָא אֲשֶׁר בְּחִבְרוֹן וַיִּבֶן שֵׁם מִזְבֵּחַ לָהּ:

מקורות לעיון

בראשית רבה פרשה לה

וימת הרן על פני תרח אביו... תרח עובד צלמים היה, חד זמן נפיק לאתר, [פעם אחת יצא ממקומו] הושיב לאברהם מוכר תחתיו. הוה אתי בר אינש בעי דיזבן, (בא אדם וביקש לקנות פסל) והוה א"ל בר כמה שנין את? והוה א"ל בר חמשין או שיתין, (שאל אותו בן כמה אתה? אמר לו בן חמישים או שישים) והוה א"ל ווי ליה להווא גברא דהוה בר שיתין, ובעי למסגד לבר יומי, והוה מתבייש והולך לו., (אמר לו אוי לכן חמישים ושישים שרוצה לסגוד לפסל בן יום אחד. היה האדם מתבייש והולך) חד זמן אתא חד איתתא טעינה בידה חדא פינך דסולת, (פעם באה אישה ובידה פינת סולת להאכיל לפסלים) אמרה ליה הא לך קרב קודמיהון, (אמרה לאברם קח והקריב האוכל לפניכם) קם נסיב בוקלסא בידיה, ותבריהון לכולהון פסיליא, ויהב בוקלסא בידא דרבה דהוה ביניהון. (לקח אברם פטיש, שבר את כל הפסלים ונתן הפטיש ביד הגדול שביניהם) כיון דאתא אבוה א"ל מאן עביד להון כדון, (כשבא אביו שאל אותו מי עשה כך?) א"ל מה נכפר מינך אתת חדא איתתא טעינה לה חדא פינך דסולת, ואמרת לי הא לך קריב קודמיהון, קריבת לקדמיהון הוה דין אמר אנא איכול קדמאי, ודין אמר אנא איכול קדמאי, קם הדין רבה דהוה ביניהון נסב בוקלסא ותברינון, (ענה לו מה אשקר לך? באה אישה והביאה פינכה סולת. והקרבת לפניכם. זה אמר אני אוכל ראשון וזה אמר אני אוכל ראשון. קם הגדול שביניהם. נטל את הפטיש ושבר את כולם) א"ל מה אתה מפלה בי, וידעין אנון?! (אמר לו אביו: האם אתה משטה בי? וכי יודעים אלו שיש כאן אוכל?) א"ל ולא ישמעו אזניך מה שפיך אומר?! נסביה ומסריה לנמרוד... אמר לו (נמרוד לאברם) אני איני משתחוה אלא לאור, הרי אני משליכך בתוכו, ויבא אלוה שאתה משתחוה לו ויצילך הימנו, הוה תמן הרן קאים פלוג, (היה שם הרן והיה חצוי בנפשו) אמר מה נפשך אם נצח אברהם אנא אמר מן דאברהם אנא ואם נצח נמרוד אנא אמר דנמרוד אנא, (אמר הרן לעצמו: אם אראה שאברם עולה מכשן האש-אומר שאני עם אברם. ואם ישרף - אומר שאני עם נמרוד) כיון שירד אברהם לכבשן האש וניצול, אמרין ליה דמאן את, אמר להון מן אברהם אנא, נטלוהו והשליכוהו לאור ונחמרו בניאמעיו, ויצא ומת על פני תרח אביו, (כיון שעלה אברם חי מהאש שאלו את הרן: עם מי אתה? ענה: אני עם אברם. השליכוהו לאש ונשרף ויצא מת לפני תרח אביו)

רש"י בראשית פרק יא פסוק כח

על פני תרח אביו - בחיי אביו. ומדרש אגדה יש אומרים שעל ידי אביו מת, שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש, והרן יושב ואומר בלבו אם אברם נוצח, אני משלו, ואם נמרוד נוצח, אני משלו. וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה, אמר להם הרן משל אברם אני. השליכוהו לכבשן האש ונשרף, וזהו אור כשדים.

אור החיים על בראשית פרק יב פסוק ד

והודיע הכתוב כי לוט, לצד דביקותו באברהם הלך אתו, פירוש לא לצד קיום מאמר הי אלא ראהו הולך והלך עמו, וכוונתו בהודעה זו כי הגם שנתחכם אברהם לחפזו ללכת לבל יתחברו עמו ממולדתו ומבית אביו, אע"פ כן לא הועיל בערך פרט זה והלך אתו לוט. עוד ירצה להיות שאמר לו הי הבטחות תועליות הרבה כשילך לו מארצו וכו', א"כ הגם שילך יסבור הרואה כי אין להחזיק לו טובה על זה, שאפילו קל שבקלים כשיראה כל התועליות ימהר ליסע, לזה הודיע הכתוב צדקתו של אברהם כי מה שהלך לא לצד ההבטחות האמורות אלא לעשות דבר הי'.

ודקדק לומר "כאשר דבר", ולא "כאשר אמר" - כמו שהתחיל בתחילת הפרשה "ויאמר ה'", לאמת כדברינו, והוא: יש לך לדעת כי כל מקום שיאמר הכתוב דיבור יגיד על דבר קשה, והאמירה היא רכה, וכאן הזכיר בתחילת הפרשה "ויאמר ה'" לצד שכל הדבר הוא להנאת אברהם, ובמעשה אברהם אמר כאשר דבר פירוש שעשה הדבר לצד גזירת מלך עליו ולא לתועלת הנמשך לו: ^{ענינה}

אזנים לתורה לפרק יב פסוק ד

וילך אברם כאשר דבר אליו ה': מה בא הכתוב להשמיענו? וכי אפשר היה ללכת באופן אחר? ... למה נמנו פה שנותיו של אברם? ולמה הפסיק הכתוב בין הליכת אברם ומספר שנותיו בהליכת לוט?

לוט טען שהוא מאמין באלקי אברהם ורוצה לעזור לו לקרא בשם ה', ואם אברם לוקח עמו "את הנפש אשר עשו בחרן", בן אחיו לא כל שכן?! והוכרח אברם לקחתו. ומגלה לנו הכתוב את כונתו האמיתי של לוט: "וילך אברם כאשר אמר לו ה'" - ומחשבה אחרת לא היתה לו, רק לעשות רצון קונו, "וילך אתו לוט" (ידוע ש"אתו" מסמן דבקות חיצונית בדעות שונות ו"עמו" - דבקות פנימית בדעה אחת) לא "עמו", רצוני לאמר הלך בדבקות חיצונית, ולא מחשבות אברם מחשבות לוט. ומה היתה כונתו האמיתי של לוט? שהשתדל ללוות את אברם: "ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן" ומי פתי יעזוב את דודו - מורישו הזקן והעשיר, ההולך לארץ לא ידועה ורכושו עמו: ולכן הוזכרה פה ההליכה של לוט ואחריה שנותיו של אברם, לאמר שזו היתה כונת לוט האמיתית.

רש"י בראשית פרק יג פסוק ה

ההולך את אברם - מי גרם שהיתה לו זאת, הליכתו עם אברם:

רש"י בראשית פרק יג פסוק ז

ויהי ריב - לפי שהיו רועים של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם, ולו אין יורש, ולוט יורשו, ואין זה גזל. והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין.

רש"י בראשית פרק יג פסוק יא

מקדם - נסע מאצל אברם והלך לו למערבו של אברם, נמצא נוסע ממזרח למערב. ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר אי אפשר לא באברם ולא באלהיו.

רש"י בראשית פרק יג פסוק יד

אחרי הפרד לוט - כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו.

רש"י בראשית פרק יד פסוק יב

והוא יושב בסדום - מי גרם לו זאת, ישיבתו בסדום

רש"י בראשית פרק יט פסוק טז

ויתמהמה - כדי להציל את ממונו.